

■ پیامهای برنامه دوم

مهندس سیدمرتضی نبوی

مهندس محمد حسین ملایری

ایرانی ارتباطی متقابل و پویا برقرار کند. انتظار از یک برنامه توسعه موفق چیست؟ آیا در تبلور نظرات کارشناسی و تکیه به الگوهای رفتاری صحیح، مبانی اطلاعاتی و به طور کلی در ظرفیتهای کارشناسی خلاصه می شود یا آنکه برنامه رسالتهای دیگری را نیز به دوش می کشد؟ تردیدی نیست که احتجاجات فنی و تخصصی در روند آفرینش یک برنامه، جایگاهی ارزنده و قابل ملاحظه دارد. خوشبختانه کمیسیون تلفیق و نهایتاً مجموعه نمایندگان مجلس شورای اسلامی در روند تصویب برنامه دوم، با ابتکاری کم سابقه، تقریباً تمامی نظریات کارشناسی را از مجاری مختلف گردآوری و در جریان مباحثات تخصصی، به نحو بایسته‌ای به کار گرفتند. تنها مرکز پژوهشهای مجلس

یک نظرسنجی رسمی که در اوج بحثهای مربوط به برنامه توسعه و در آستانه تقدیم لایحه برنامه دوم به مجلس صورت پذیرفته، حاکی است ۵۴/۷ درصد مردم اظهار داشته‌اند که تاکنون مطلبی درباره برنامه اول شنیده‌اند، ۴۵/۳ درصد بقیه نیز نکات پراکنده‌ای از برنامه شنیده بودند و آگاهی‌شان محدود به شناخت یک پروژه خاص، مثلاً پتروشیمی بندرامام یا فولاد مبارکه بود!

در اینجا قصد نداریم که به دستگاههای ارتباط جمعی و رسالتهای فراموش شده آنان پردازیم که خود داستانی دیگر است و حوصله‌ای دیگر می‌طلبد. آنچه که از بیان این مقدمه، بیشتر مراد نظر بوده، آن است که برنامه‌های توسعه در کشور ما - چه پیش از انقلاب و چه بعد از آن - نتوانسته باشه‌روند

شورای اسلامی مستجاوز از ۶۰ عنوان پژوهشی مستقل، حول محورهای مختلف برنامه در اختیار نمایندگان ملت قرار داد. در این گزارشها، ضمن ارائه تصویر عملکرد بخشها و زیربخشها در برنامه اول، دیدگاههای کارشناسی حول موضوعات مختلف برای اندراج در برنامه دوم، منعکس گردید. علاوه بر گزارشهای مورد اشاره، دستگاهها و برخی مراکز تحقیقاتی نیز به صورت پراکنده گزارشهای مطالعاتی در اختیار کمیسیون تلفیق و نمایندگان قرار دادند. بی تردید گستردگی مباحث کارشناسی و اتکا به دستاوردهای پژوهشی را - به آن شکل که در تصویب برنامه دوم در مجلس انجام پذیرفت - باید نقطه عطفی در پیشینه قانونگذاری این سرزمین تلقی کرد. با این حال باید تمامی این حرکت عمیق را به عنوان «گامی» شناخت که با گامهای بعدی، لاجرم پی گرفته شود.

واقعیت آن است که فلسفه و اهداف «برنامه»، نهایتاً باید بتواند در نگاه و ضمیر «شهروند»، جاری باشد؛ اگر این ملاک را برای برنامه دوم مورد ارزیابی قرار دهیم، به نتیجه‌ای متفاوت می‌رسیم: برنامه دوم علی‌رغم کوششهای فراوان قوای مجریه و مقننه، نتوانسته در هیأت میثاقی ملی، بر تارک رفتارها و کوششهای آحاد ملت، ظاهر و بارز شود.

یک برنامه موفق، نهایتاً باید شعارهایی ملموس و هدف‌گذاریهایی روشن برای کارگزاران و شهروندان به همراه داشته باشد. تجربه برنامه های توسعه در کشورهای در حال توسعه، گویای آن است که دولتها به

میزانی که اهداف توسعه را برای مردم (و حتی خود دولت) تبیین و واضح نموده‌اند، به همان نسبت، از دستاوردهای افزون‌تری برخوردار گردیده‌اند. به بیان دیگر، برنامه دوم که رهاورد کوششهای در خور تقدیر قوای مجریه و مقننه است، باید در فرآیند «نزدیک شدن به آرا و اندیشه های مردم»، گام بعدی را با صلابت و حوصله بیشتری بردارد. برنامه باید روشها و مشی‌هایی را که با گذر از آنها می‌توان به هدف «ملموس شدن برنامه و جذب مشارکت عامه» رسید، پشت سر بگذارد و حتی لازم است با شاخصهای فنی، میزان توفیق این هدف را متناوباً، ارزیابی و به اطلاع مسؤولان و مردم برساند.

در این نوشتار، قصد نداریم برداشتهای خودمان را در خصوص پیامهای برنامه برای مردم و کارگزاران، قطعی و غیر قابل احتجاج تلقی کنیم؛ اما کوشیده‌ایم تا آنجا که میسر هست، با مراجعه به مستندات و مباحثات کمیسیون تلفیق و شورهای اول و دوم، پیامهای روشن و قطعی برنامه را که روح کلی حاکم بر آن را تشکیل می‌دهد (و در واقع انتظارات نهان و آشکار برنامه از دولت و شهروند تلقی می‌گردد)، با ارائه مستندات ذی ربط، ارائه نماییم.

نخستین چیزی را که باید برای دولت و مردم روشن سازیم آن است که برنامه دوم به جد کوشیده است تا حد ممکن بیشترین انطباق را با راهبردهای ابلاغ شده از سوی مقام معظم رهبری داشته باشد. لایحه برنامه دوم که دستاورد زحمات دولت محترم بود،

برنامه باشد؟ یقیناً خیر.

اگر بپذیریم که برنامه در روندی دموکراتیک و پس از طی مراحل قانونی متعدد، متولد شده است، به عنوان یک شهروند آگاه و یا یک کارگزار انقلابی، وظیفه داریم که با تلاشی شایسته در توفیق آن بکوشیم. البته این مطلقاً به معنای بستن باب «اصلاح» و «ارتقاء سطح کمی و کیفی» برنامه نیست. با رعایت کلیه اصول و جنبه‌های قانونی می‌توان در ظرف زمان حتی، دست به کار اصلاحات احتمالی نیز شد که البته آن اصلاحات نیز باید به همین میزان، محترم و با ارج شمرده شوند.

دوم آنکه: بر تمامی جریان‌هایی که در ظل نظام مقدس جمهوری اسلامی فعالیت دارند، فرض است که بر برنامه دوم وفاق کنند و با آن به عنوان یک وظیفه ملی و انقلابی همراه شوند و در روند حمایت و تشویق توده‌های مردم، چیزی فرونگذارند؛ که این خود، مترادف با درک مفهوم «عزم ملی» است. این «عزیمت»، لاجرم در جریان‌های سیاسی خلاصه نمی‌شود. مجلس باید با فاصله گرفتن از «دید منطقه‌ای» و دولتیان نیز با ره کردن «دیدبخشی»، در این عزم ملی شرکت نمایند. تردیدی نیست چنانچه انتقاداتی بر برنامه دوم باشد - به شرط آنکه از این دو «دیدگاه تنگ» بری باشد - قطعاً می‌تواند در مقاطع زمانی معین و با رعایت اصول قانونی، سطح برنامه را به مراتب باز هم بالاتری «ارتقاء» بخشد.

در کمیسیون تلفیق و نهایتاً در صحن مجلس گام‌های بلندتری را برای نزدیکتر شدن به رهنمودهای مقام معظم رهبری برداشت. تبیین این واقعیت که برنامه دوم مبتنی بر منویات رهبر معظم انقلاب طراحی و نهایی شده است، جوهره و صبغه مشروعیت آن را دو چندان می‌کند و انگیزه‌های مناسب را برای اقبال و جلب توده‌ها فراهم می‌سازد.

از آن پس، نوبت به آن می‌رسد که برای مردم روشن سازیم تکلیفشان در قبال این برنامه توسعه چیست؟ و دولت - به عنوان مجموعه هدایت کننده - بدانند که چه وظایفی را به طور عمده و اساسی بر عهده دارد.

در ادامه این مقاله کوشیده‌ایم این دو محور را به بحث بگذاریم. امید است با همت دیگر عزیزان، موضوع مورد اشاره به کفایتی درخور برسد و راهنمای عمل مناسبی برای مردم و دولتیان گردد. انشاءالله. قبل از آنکه به بحث فوق‌الاشعار بپردازیم لازم است نکاتی چند رابه عنوان ذی‌المقدمه خدمت خوانندگان گرامی عرضه بداریم:

اول آنکه: کسی نمی‌تواند ادعا کند که کلیات برنامه خالی از هرگونه نقص و خللی است. برنامه دستاورد کوشش انسانهاست و قطعاً اطلاق «کامل» و «بی نقص»، سخنی گزاف است. اما آیا این حقیقت می‌تواند انگیزه‌ای برای کم توجهی یا اِدبار نسبت به

بحث اول: جایگاه و نقش رهنمودهای

رهبر معظم انقلاب در برنامه دوم

مقام معظم رهبری جهت تدوین برنامه دوم پنجساله جمهوری اسلامی ایران، خط مشی‌های اساسی و رهنمودهای مشخصی را اعلام نمودند. مجلس شورای اسلامی نیز در جریان تصویب برنامه دوم تلاش نمود کلیه رهنمودهای معظم له را در برنامه متجلی سازد. در این خصوص توجه به مناطق محروم و اقشار کم درآمد و افزایش اعتبارات مربوط به تأمین کالاهای اساسی در طول برنامه، ملهم از این منویات است.

مقایسه تفصیلی رهنمودهای مقام معظم رهبری با لایحه برنامه دوم و با مصوبات مجلس، موارد زیر را مطرح می‌نماید:

۱- بند اول از رهنمودهای مقام معظم رهبری (در خصوص عدالت اجتماعی):

- در لایحه برنامه دوم پنجساله، تنها در چهار تبصره مسائل مربوط به عدالت اجتماعی (بند اول رهنمودها) مورد توجه قرار گرفته بود. در تبصره‌های فوق اقداماتی جهت توسعه مناطق محروم و ایجاد تعادل‌های منطقه‌ای، پرداخت کمک معاش ماهانه به اقشار کم درآمد و حمایت از بنگاه‌های اقتصادی کوچک پیش بینی شده است. همان گونه که ملاحظه می‌شود تبصره‌های فوق جهت تحقق تمامی موارد مندرج در رهنمودهای مقام معظم رهبری در خصوص رعایت عدالت اجتماعی کافی نبود. براساس مصوبات مجلس در ۱۱ تبصره تبصره‌های: (۹، ۱۰، ۱۱، ۱۵، ۲۰، ۳۸،

۴۴، ۶۲، ۶۳، ۸۲ و ۸۴)، مسائل مربوط به عدالت اجتماعی ملحوظ شده است. از مجموع این تبصره‌ها، ۷ تبصره در لایحه پیشنهادی نبوده و در مجلس اضافه شده است. تبصره «۱۵» نیز که مربوط به پرداخت سوبسید به کالاهای اساسی است و در لایحه به صورت سیاست حذف تدریجی سوبسیدها مطرح شده بود، مفاد آن در مصوبات مجلس کلاً تغییر کرد.

در مجموع به نظر می‌رسد مجلس شورای اسلامی موفق گردیده در قالب ۱۲ تبصره، رهنمودهای مقام معظم رهبری در خصوص رعایت عدالت اجتماعی را تا حد قابل توجهی متجلی سازد. مقایسه مصوبات مجلس و لایحه برنامه دوم، نشان‌دهنده توجه شایسته مجلس شورای اسلامی به موضوع مورد اشاره است.

۲- بند دوم از رهنمودهای مقام معظم رهبری (در خصوص ترجیح ارزشهای انقلابی و توجه به رزمندگان و ایثارگران):

- در لایحه برنامه دوم، در خصوص تحقق بند دوم رهنمودهای مقام معظم رهبری تبصره خاصی پیش‌بینی نشده بود، اما براساس مصوبات مجلس در تبصره‌های ۱۲ و ۴۳، بند دوم رهنمودهای مقام معظم رهبری لحاظ گردیده است. در تبصره ۱۲، دولت مکلف شده مستمراً والدین شاهد را افزایش داده، به تأمین مسکن و اشتغال خانواده‌های شاهد کمک نماید و نیازهای درمانی جانبازان را تأمین کرده و حل مشکلات آزادگان را مورد حمایت و

۴- بند چهارم از رهنمودهای مقام معظم رهبری (درخصوص اصلاح نظام اداری و قضایی):

- در لایحه برنامه دوم، تنها یک تبصره جهت تحقق موارد مندرج در بند چهارم رهنمودهای مقام معظم رهبری آمده بود. در تبصره مزبور جهت بهسازی نظام اداری و اجرایی کشور و تقلیل حجم تصدی دولت، لغو انحصارات دولتی مجاز شناخته شده بود. تبصره فوق جهت تحقق بند «۴» رهنمودهای مقام معظم رهبری نارسا و ناکافی بوده است.

- در مصوبات مجلس مجموعاً ۷ تبصره (۲، ۳۱ تا ۳۵ و ۳۹) جهت تحقق بند چهارم رهنمودهای مقام معظم رهبری آمده است. از مجموع تبصره‌های مزبور تنها یک تبصره در لایحه پیشنهادی بوده و بقیه جدید می‌باشند. در این تبصره‌ها، مجلس تلاش نموده جهت اصلاح نظام اداری در ابعاد مختلف، الزامات قانونی موردنیاز را پیش‌بینی نماید. به این ترتیب زمینه‌های لازم جهت تحقق بند چهارم از رهنمودهای مقام معظم رهبری توسط مجلس شورای اسلامی مهیا شده است.

۵- بند پنجم از رهنمودهای مقام معظم رهبری (درخصوص توسعه بخشهای اجتماعی):

- در لایحه دولت، مجموعاً ۱۲ تبصره درخصوص بخشهای اجتماعی در نظر

پیگیری قرار دهد. در تبصره ۴۳ نیز دولت موظف شده در واگذاری زمینهای زیر سدها، قطبهای کشاورزی و صنعتی و کشت و صنعتها، اولویت را به اینارگران، بسیجیان و رزمندگان غیرشاغل بدهد.

۳- بند سوم از رهنمودهای مقام معظم رهبری (درخصوص گسترش تولید داخلی و توسعه صادرات غیرنفتی):

- در لایحه پیشنهادی دولت، مجموعاً ۵ تبصره جهت تحقق بند سوم رهنمودهای مقام معظم رهبری پیش‌بینی شده بود. بررسی مفاد این تبصره‌ها نشان می‌دهد که جهت تحقق رهنمودهای مقام معظم رهبری کافی نبوده و به خصوص به امر توسعه صادرات غیرنفتی توجه لازم مبذول نشده بود.

- در مصوبات مجلس مجموعاً ۱۵ تبصره (۱۰، بند ط ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۴۰، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹ و اولین تبصره از مجموع تبصره‌هایی که در صحن مجلس به مصوبات کمیسیون افزوده گردید) جهت تحقق بند سوم رهنمودهای مقام رهبری پیش‌بینی شده است. در تبصره‌های فوق تلاش گردیده محسوریت بخش کشاورزی مورد حمایت اساسی قرار بگیرد و نیز اقدامهای مشخصی جهت گسترش تولید داخلی و توسعه صادرات غیرنفتی لحاظ بشود.

گرفته شده بود. تبصره‌های فوق بیشتر منوط به توسعه فعالیت‌های فرهنگی و ورزشی بوده و به توسعه و رفع مشکلات آموزش و پرورش، آموزش عالی و بهداشت و درمان، توجه بایسته نگردیده بود.

- در مصوبات مجلس مجموعاً ۲۶ تبصره (۱۶، بند ز ۱۹، ۳۷، ۵۲، ۵۳، ۵۵، ۵۸ تا ۶۰، ۷۰ و ۷۱، ۷۳، ۷۶ و ۷۸ تا ۸۳ و...) جهت تحقق بند پنجم رهنمودهای مقام معظم رهبری پیش‌بینی شده است که عمدتاً جدید است و در لایحه پیش‌بینی نشده بود. تبصره‌های فوق ناظر بر توسعه و حل مشکلات کلیه بخش‌های اجتماعی بوده و در آنها توجه ویژه‌ای به حل مشکلات آموزش و پرورش، ارتقای کیفی آموزش عالی، توسعه فعالیت‌های تحقیقاتی، مقابله با تهاجم فرهنگی، توسعه شبکه‌های بهداشتی درمانی کشور و گسترش فعالیت‌های ورزشی، شده است.

۶- بند ششم از رهنمودهای مقام معظم رهبری (در خصوص رشد معنویات و فضایل اخلاقی):

- در لایحه برنامه دوم مجموعاً سه تبصره در خصوص تحقق بند ششم رهنمودهای مقام معظم رهبری آمده بود که در آنها به احیا و توسعه کرسی‌های اسلام‌شناسی، تعیین الگوی مصرف و اجرای سیاست‌های صرفه‌جویی تأکید شده است.

- در مصوبات مجلس شورای اسلامی مجموعاً ۵ تبصره «۱۵، ۱۸، ۵۱، ۵۲، ۶۱» جهت تحقق بند ششم رهنمودهای مقام معظم رهبری پیش‌بینی شده است. در

تبصره‌های فوق توجه ویژه‌ای به حفظ آثار و یاد آرمان‌های حضرت امام خمینی (ره) جهت رشد و گسترش معنویات و فضایل اخلاقی در جامعه، معطوف گردیده است.

۷- بند هفتم از رهنمودهای مقام معظم رهبری در خصوص (رعایت اولویت در سرمایه‌گذاریها و...):

- در لایحه برنامه دوم، تبصره‌ای در این خصوص پیش‌بینی نشده بود ولی در مصوبات مجلس، دو تبصره (تبصره‌های ۲۲ و ۴۱) جهت تحقق این بند از رهنمودهای مقام معظم رهبری لحاظ شده است.

۸- بند هشتم رهنمودهای مقام معظم رهبری (مشارکت عامه مردم در امر سازندگی کشور):

- در لایحه برنامه دوم، سه تبصره «۷، ۸۰ و ۸۶» جهت تحقق این بند از رهنمودهای مقام معظم رهبری پیش‌بینی شده بود. تبصره‌های فوق عمدتاً به تسهیل فعالیت‌های بخش غیردولتی پرداخته بودند.

- در مصوبات مجلس شورای اسلامی ۵ تبصره جهت تحقق بند ۸ رهنمودهای مقام معظم رهبری لحاظ شده که در آنها، ارائه تسهیلات بانکی به بخش غیردولتی، اصلاح مقررات و نیز ترویج تشکلهای ساختارهای صنعتی، تحقیقاتی و پیمانکاری مورد توجه قرار گرفته است.

۹- بند نهم از رهنمودهای مقام معظم رهبری در خصوص (نظارت بر برنامه):

- در لایحه برنامه دوم، تبصره‌ای در این

- در مصوبات مجلس، تبصره‌های «۹»
ن ۲۲، ج ۲۲، ع ۲۲، ۲۳، ۳۰ و ۹۰» در خصوص
احیا و گسترش سنت قرض الحسنه،
بازپرداخت تعهدات خارجی، تحدید ایجاد
بدهیها و تعهدات خارجی و نیز محدود
نمودن استقراض داخلی پیش‌بینی شده
است. در مجموع به نظر می‌رسد در صورت
اجرای کامل تبصره‌های مقرر، بند یازدهم
رهنمودهای مقام معظم رهبری، تا حد
زیادی، تحقق یابد.

۱۲- بند دوازدهم رهنمودهای مقام معظم
رهبری (در خصوص سیاست خارجی):
- در لایحه برنامه دوم، ۲ تبصره جهت
تحقق این بند از رهنمودهای مقام معظم
رهبری پیش‌بینی شده بود، در مصوبات
مجلس مجموعاً ۴ تبصره «۳۴، ۵۲د، ۵۲ه،
ب ۷۹» در این خصوص لحاظ شده است.
در این تبصره‌ها عمدتاً گسترش مبادلات
فرهنگی و علمی با سایر کشورها و به ویژه
کشورهای اسلامی و جهان سوم مورد تأکید
قرار گرفته است.

بحث دوم: پیامهای برنامه دوم به دولت
گفتیم که موفقیت برنامه‌های توسعه در
گرو مجموعه‌ای از پیش‌نیازهای «ارزشی» و
«نهادی» است. برای ورود به مسیر توسعه
خوداتکا، علاوه بر عوامل مکانیکی،
ضرورت دارد که بسیج همه جانبه‌ای برای
گسترش و اشاعه مفاهیم ارزشی و پیامهای

خصوص پیش‌بینی نشده بود.
- در مصوبات مجلس مجموعاً ۷
تبصره «۷، ۱۰، ۲۲، ۵۱، ۷۸، ۸۸ و ۸۹»
جهت تحقق بند نهم رهنمودهای مقام معظم
رهبری پیش‌بینی شده است. تبصره‌های فوق
عمدتاً جهت تحقق نظارت دولت و مجلس
شورای اسلامی بر چگونگی اجرای برنامه
منظور شده‌اند. به نظر می‌رسد در صورت
اجرا، کلیات بند نهم رهنمودهای مقام معظم
رهبری تا حد زیادی متحقق گردد.

۱۰- بند دهم از رهنمودهای مقام معظم
رهبری (در خصوص بنیه دفاعی):
- در لایحه برنامه دوم، تبصره‌ای در این
خصوص پیش‌بینی نشده بود، ولی در
مصوبات مجلس ۳ تبصره «۴۸، ۴۹ و ۸۵»
جهت تحقق بند مزبور از رهنمودهای مقام
معظم رهبری لحاظ شده است.

۱۱- بند یازدهم از رهنمودهای مقام
معظم رهبری (در خصوص سیاستهای
مطلوب پولی و بانکی):

- در تبصره‌های لایحه مجموعاً ۴
تبصره جهت تحقق بند ۱۱ رهنمودهای
مقام معظم رهبری پیش‌بینی شده بود. از
تبصره‌های فوق، یک تبصره به مسأله
استقراض داخلی و سه تبصره به مسأله
استقراض خارجی مربوط می‌شود. ضمناً به
موارد دیگر بند ۱۱ از رهنمودهای مقام
رهبری به ویژه احیای سنت قرض الحسنه،
پرداخته نشده بود.

یک برنامه و نهادینه شدن آنها صورت پذیرد. اگر چنین ارزشهایی جایگاه واقعی خود را در جامعه پیدا کند، هر شهروندی، ارزشهای مطلوب و ارزشکننده باطنی را در نوسازی جامعه و خلق پدیده‌های تازه می‌یابد و صاحب سرمایه نیز حداکثرسازی منافع خویش را در گسترش تولید و توسعه سرمایه‌گذاریها می‌بیند و نهایتاً تمامی آحاد ملت، تحقق اهداف سازنده را آرزوی واقعی خویش می‌پندارند.

در ادامه بحث به پیامهای اساسی برنامه دوم برای دولت و مردم می‌پردازیم. بررسی اهداف، خط‌مشی‌ها و تبصره‌ها گویای آن است که برنامه دوم متضمن چهار پیام اصلی برای دولت و یک پیام محوری برای مردم است:

نخستین پیام برنامه به دولت: واگذاری کارها به مردم

واگذاری کارها به مردم به عنوان ضرورتی برای بهبود وضعیت اقتصادی کشور، کوچک ساختن سازمان دولت و افزایش راندمان تولید، تقریباً پس از پایان جنگ تحمیلی مورد توجه و تأکید مسئولان و متفکران سیاسی - اقتصادی کشور قرار گرفت و در این راه تلاش گردید تا موانع قانونی و ساختاری موجود بر سر راه روند واگذاری برطرف شود.

واگذاری کارها به مردم از دو جنبه مورد توجه است:

۱- استفاده از منابع بخش غیردولتی جهت انجام فعالیتهای مولد اقتصادی،

استفاده کارآمد از تخصصها و مهارتهای مردم، ایجاد انگیزه برای کار و فعالیت، تقویت مشارکت عمومی در بازسازی اقتصادی و نهایت افزایش تولید و رشد اقتصاد.

۲- تخفیف بار مالی دولت، کاهش کسری بودجه، کاهش تصدی و انحصارات دولتی، تمرکززدایی، حذف بوروکراسی اداری و در نهایت محدود نمودن ابعاد سازمانی و تشکیلاتی دولت. در واقع، از این دیدگاه دولتی، با ابعاد سازمانی کوچک، اما هویتاً مقتدر، کارا و متکی بر قلوب مردم، مورد نظر است.

در مصوبات برنامه دوم پنجساله تلاش شده با بهره جستن از ابزارهای پولی و مالی، موانع سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی برداشته شود و از منابع موجود این بخش، در جهت ایجاد فعالیتهای مولد اقتصادی، بهره‌برداری گردد. همچنین در جهت کاهش ابعاد دولت و کاهش تصدی و انحصارات دولتی سیاست‌گذاری مناسب صورت گرفته است. موارد ملحوظ شده در این زمینه از این قرار است:

- واگذاری فعالیتهای اجرایی، فرهنگی، هنری و ورزشی به مردم و تقویت مشارکت عمومی با توجه به سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری و نظارت دولت (بند ۸-۲ خط‌مشی‌ها).

- کاهش تصدی و انحصارات دولتی، سازمانها، مؤسسات وابسته به دولت و نهادهای انقلاب اسلامی (بند ۵-۶ خط‌مشی‌ها).

- ایجاد نظم و انضباط اداری و حذف

خصوصی و تعاونی با اولویت ایثارگران و به حداقل رساندن واگذاری این شرکتها به نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی و بانکها (بند ۴-۱۵ خط مشی ها).

- کاهش تمرکز قدرت اقتصادی مؤسسات و دستگاهها و یا شرکتهای دولتی و غیردولتی و مقابله با انحصارگرایی (بند ۲-۴-۲ سیاستهای کلی).

- کاهش بودجه جاری بخشهای مربوط به فصول امور اقتصادی از طریق کاهش فعالیتهای اعمال تصدی دولت (جزء ب از بند ۳-۳-۱ سیاستهای کلی).

- انتقال قسمتی از فعالیتهای خدماتی بخش دولتی در زمینههای خدمات اجتماعی به بخش غیردولتی و آزادسازی منابع مالی دولت جهت ایجاد امکان بهبود کیفیت خدمات دولتی (جزء د از بند ۳-۳-۱ سیاستهای کلی).

- واگذاری کارها به مردم و کاهش حجم دولت در طول برنامه به گونه ای که نسبت بودجه دولت به تولید ناخالص داخلی کاهش یابد (جزء ط از بند ۳-۳-۱ سیاستهای کلی).

- کاستن از حجم بخش دولتی از طریق حذف برخی تشکیلات، ادغام وزارتخانه ها و مؤسسات و شرکتهای دولتی و واگذاری برخی از فعالیتها به بخشهای خصوصی و تعاونی (بند ۴-۱ سیاستهای کلی).

- ادامه و تسریع واگذاری شرکتهای دولتی و تحت پوشش دولت به بخشهای

دستگاههای موازی و اعمال نظارت دقیق بر عملکرد سازمانها و شرکتهای دولتی، بانکها و شهرداریها (بند ۱-۷ خط مشی ها).

- تمرکززدایی و حذف بوروکراسی اداری و استفاده از روشهای ساده برای انجام امور مربوط و واگذاری هر چه بیشتر کارها به استانها (بند ۲-۷ خط مشی ها).

- اصلاح تشکیلات اداری و سازمانی با جهتگیری براساس واگذاری کارها به بخشهای خصوصی و تعاونی و تقویت مراکز استانی (بند ۵-۷ خط مشی ها).

- تدوین حدود وظایف دولت در اعمال حاکمیت و تصدی با جهتگیری تقویت واحدهای مسؤل، اعمال حاکمیت و کاهش وظایف تصدی تا حد ضرورت (بند ۷-۷ خط مشی ها).

- واگذاری بخشی از فعالیتهای اقتصادی، اجرایی و عمرانی دولت به مردم که به اعمال حاکمیت دولت لطمه نمی زند (بند ۵-۸ خط مشی ها).

- افزایش حمایتهای قانونی و ایجاد تسهیلات جهت مشارکت هر چه بیشتر مردم در فعالیتهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و تأکید بر جذب سرمایه گذاری بخشهای خصوصی و تعاونی (بند ۱-۱۵ خط مشی ها).

- واگذاری بخشهایی از فعالیتهای دولت که با حاکمیت دولت منافات ندارد به بخشهای خصوصی و تعاونی (بند ۳-۱۵ خط مشی ها).

- واگذاری شرکتهای دولتی به بخشهای

خصوصی و تعاونی (بند ۴-۴ سیاستهای کلی).

- ارجاع آن دسته از فعالیتهای بخش دولتی که موجب کاهش هزینه‌ها می‌شود به بخشهای تعاونی و خصوصی (بند ۷-۲ سیاستهای کلی).

در تبصره‌های مصوب برنامه دوم نیز به مسأله واگذاری کارها به مردم و کاهش حجم فعالیتهای دولت توجه لازم شده است. تبصره‌های فوق برخی از زمینه‌های مشخص شده در خط مشی‌ها و سیاستها در این خصوص را حمایت می‌کند. این زمینه‌ها عبارتند از:

۱-۱- تسهیل و جلب مشارکت مردم در فعالیتهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی:

در تبصره ۷ برای جلب همکاری و مشارکت بیشتر مردم در اجرای طرحهای عمرانی دولتی، هزینه کردن اعتباراتی که تحت عنوان خودیاری حاصل می‌شود، از شمول قانون محاسبات و سایر مقررات عمومی دولت مستثنی شده است. در تبصره ۲۷ نیز دولت موظف شده تسهیلات لازم را جهت حضور شرکتها و مؤسسات ایرانی در بازارهای جهانی و صدور خدمات مهندسی فراهم نماید.

در تبصره ۴۲ به منظور جلب مشارکت بیشتر بخشهای خصوصی و تعاونی در امور مختلف دولت موظف شده تدابیر و اقداماتی از قبیل اصلاح مقررات، ارائه تسهیلات بانکی، تکمیل سرمایه‌گذاری زیربنایی و توسعه و تسهیل ارتباطات اتخاذ نماید. همچنین جهت جلب مشارکت مردم

در فعالیتهای فرهنگی و آموزشی براساس تبصره ۵۵ دولت موظف شده بخشی از سود تسهیلات بانکی و نظایر آن را برای بخشهای خصوصی و تعاونی در زمینه تأمین و توسعه انجمنها، کانونها و مراکز علمی، آموزشی، دینی، فرهنگی و هنری پرداخت نماید. این در حالی است که اولویت استفاده از تسهیلات بانکی ارزان قیمت در احداث و گسترش صنایع موردنیاز بخش کشاورزی نیز به بخشهای خصوصی و تعاونی داده شده است (تبصره ۶۹).

در تبصره‌های مصوب جهت تشویق بخش غیردولتی به سرمایه‌گذاری در آموزش عالی کشور نیز پیش‌بینی لازم انجام شده پیش‌بینی فوق در تبصره ۸۰ به عمل آمده که در آن دولت موظف گردیده تسهیلات بانکی در اختیار دانشگاههای غیردولتی قرار دهد.

در تبصره ۸۶ به وزارت پست و تلگراف و تلفن اجازه داده شده در صورت درخواست اهالی برای تأسیس و توسعه مراکز تلفنی خارج از برنامه دوم، امکانات لازم را در اختیار آنها قرار دهد.

در تبصره ۹۰ نیز مقرر شده ۵۵ درصد از تسهیلات بانکی قابل واگذاری کشور منحصرأ به بخش خصوصی و تعاونیهای مردمی اختصاص یابد.

در جزء ۲ بند «ب» تبصره ۲۵، دولت موظف شده لایحه تعیین حدود و میزان فعالیت هر یک از بخشهای دولتی، تعاونی و خصوصی را برای صادرات تهیه و به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید.

دومین پیام برنامه به دولت؛ صرفه‌جویی دومین پیام اصلی برنامه برای دولت، صرفه‌جویی در هزینه‌هاست. اتخاذ سیاستهای صرفه‌جویی در هزینه‌های دولتی جهت نیل به تعادل در دخل و خرج دولت ضروری است. چراکه عدم تعادل فوق منجر به کسر بودجه شده و کسر بودجه لاجرم باید از طریق استقراض تأمین شود. شواهد تاریخی و تجارب عینی نشان می‌دهد که این کسری بیشتر با توسل به استقراض از سیستم بانکی تأمین خواهد شد و نتیجه آن نیز، نشر اسکناس و افزایش حجم نقدینگی است. این در حالی است که پژوهشهای متعدد نشان داده است که افزایش نقدینگی، کسر بودجه و تورم، همواره دست در دست یکدیگر حرکت می‌کنند، به عبارت دیگر، کسر بودجه به طور مستقیم به تورم تبدیل می‌شود و فشار کم‌رکن خود را بر مردم اعمال می‌نماید. در این شرایط، نظم و انضباط مالی و صرفه‌جویی در هزینه‌ها، از عوامل اصلی کاهش کسری بودجه می‌باشند. از این رو دومین پیام برنامه برای دولت، صرفه‌جویی در هزینه‌ها می‌باشد.

در بند «۲-۷» خط‌مشی‌های اساسی، گسترش فرهنگ قناعت و صرفه‌جویی، دوری از تجمل‌گرایی و اسراف و تبذیر در بخشهای عمومی و خصوصی و ارائه الگوهای مناسب زندگی، قید شده است. همچنین در بند «۳-۳-۱» سیاستهای کلی،

در تبصره ۳۲ نیز دولت مکلف شده با اعمال سیاستهای عدم تمرکز و واگذاری امور به مردم، لایحه قانونی و مقررات لازم را در رابطه با تشکیلات کلان دولت تهیه نماید. از سوی دیگر براساس تبصره ۳۳ کلیه وزارتخانه‌ها، مؤسسات و شرکتهای دولتی مکلفند ساختار سازمانی و تشکیلات تفصیلی خود را مورد بازنگری قرار داده و با جهتگیری واگذاری امور به بخش غیردولتی به تأیید سازمان اموراداری و استخدامی کشور برسانند.

۱-۲- تمرکززدایی و محدود نمودن تشکیلات دولت

جهت تحقق تمرکززدایی، در تبصره ۲، دولت موظف شده برای افزایش نقش استانها، مواردی را در تنظیم لوایح بودجه سالانه به اجرا گذارد.

در تبصره ۳۱ تشکیل شورایعالی اداری کشور پیش‌بینی شده که یکی از وظایف آن واگذاری وظایف، امور و فعالیتهای قابل واگذاری دستگاههای اجرایی به بخش غیردولتی تعیین شده است.

جهت تقلیل حجم تصدی دولت نیز تبصره ۳۹ مقرر نموده آن دسته از انحصاراتی که رفع آنها منافی اعمال حاکمیت دولت نمی‌باشد لغو گردد. این تبصره، به استثنای مواردی که مربوط به حاکمیت، نظارت و سیاستگزاری است و باید در انحصار دولت باقی بماند، لغو بقیه انحصارات را الزامی نموده است.

دو سیاست در این خصوص، به شرح زیر، منظور شده است:

۱- گسترش فرهنگ صرفه‌جویی، ساده‌زیستی و قناعت در کلیه ارگانها و نهادها.

۲- مبارزه با تجمل‌گرایی و تشریفات زائد در کسبه زمین‌های دولت شامل هزینه‌های جاری، عمرانی و هزینه‌های مربوط به تعهدات ارزی خارجی مورد توجه قرار گرفته و برای تحقق هر کدام، موارد قانونی خاصی به شرح زیر لحاظ شده است:

۱-۲- صرفه‌جویی در هزینه‌های جاری

در تبصره «۳» مقرر شده است که وزارت اموراتصادی و دارایی و سازمان برنامه و بودجه مکلف شده‌اند ترتیبی اتخاذ کنند که کلیه شرکتهای دولتی، بانکها و مؤسسات انتفاعی، بودجه سالانه خود را در لوائح بودجه سالانه دولت درج نمایند.

در تبصره «۷۵» نیز جهت کاهش هزینه‌های جاری، دستگاههای اجرایی مکلف شده‌اند کلیه هزینه‌های مربوط به تعمیر و نگهداری و دیگر خدمات مشترک خانه‌های سازمانی مربوط به خود را از محل عواید حاصل از اجاره خانه‌های مزبور به کارکنان خود تأمین نمایند.

در دومین تبصره از تبصره‌هایی که در صحن مجلس به مصوبات کمیسیون تلفیق اضافه شد، مقرر گردید کلیه وزارتخانه‌ها، مؤسسات و شرکتهای دولتی موظف شده‌اند در ارائه پیشنهاد بودجه جاری سالانه خود به مراجع ذی‌ربط، قبلاً نظر سازمان امور اداری و استخدامی کشور را (از جهت رعایت الزامات اداری و استخدامی) کسب نمایند.

۲-۲- صرفه‌جویی در هزینه‌های عمرانی

جهت صرفه‌جویی در هزینه‌های عمرانی، تبصره «۵»، مبادله موافقتنامه اجرایی طرحهای عمرانی جدید را صرفاً پس از انجام مطالعات توجیه فنی و اقتصادی و اجتماعی، انجام مطالعه و طراحی اجرایی، و انجام مطالعات مکان‌یابی طرح به منظور کاهش هزینه‌ها، مجاز نموده است. همچنین براساس تبصره «۶»، دولت مکلف شده در اجرای پروژه‌های عمرانی که به صورت امانی توسط دستگاههای اجرایی انجام می‌گردد، هزینه استهلاک تجهیزات و ماشین‌آلات و نیز حقوق کارمندان و کارگرانی که از محل بودجه جاری دستگاه حقوق دریافت می‌کنند، محاسبه و از هزینه اجرای پروژه کسر نماید.

در بند «د» تبصره «۱۹» مقرر شده، قیمت ارائه خدمات پستی و مخابراتی به تدریج به نحوی تعیین شود که امکان تأمین سرمایه‌گذاریهای پیش‌بینی شده به منظور پاسخگویی به نیازهای خدمات ارتباطی کشور از محل منابع داخلی شرکتهای پست و مخابرات فراهم آید. همچنین در بند «و» این تبصره دولت موظف شده به منظور اعمال صرفه‌جویی و منطقی کردن مصرف انرژی اقداماتی را به عمل آورد.

۳-۲- کاهش تعهدات خارجی

جهت کاهش تعهدات خارجی و صرفه‌جویی در پرداختهای ارزی، بند «الف» تبصره «۲۲» سقف پرداخت یا ایجاد تعهد ارزی از سوی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران را تعیین نموده است.

نیز مورد توجه قرار گرفته است. در سرفصل سوم سیاستها، افزایش بهره‌وری در استفاده از منابع عمومی در سطح آحاد از طریق ایجاد نظم و انضباط مالی و صرفه‌جویی در مصرف منابع و اعتبارات، توجه به تسریع در اتمام پروژه‌ها و نیز توزیع بودجه‌های عمرانی با توجه به استعداد طبیعی استانها، پیشنهاد شده است.

همچنین در سرفصل هفتم سیاستهای کلی نیز که مربوط به سیاستهای پرسنلی بخش دولتی است، موارد زیر جهت افزایش بهره‌وری لحاظ شده است:

- برقراری نظام ارزشیابی دقیق و سنجش کارایی (بند ۳-۷ سیاستهای کلی).
- اعمال سیستم تشویق و تنبیه (بند ۴-۷ سیاستها کلی).
- بهره‌گیری کامل از ظرفیتهای و امکانات موجود نیروی انسانی (بند ۷-۷ سیاستهای کلی).
- اشاعه و ترویج فرهنگ کار در جامعه (بند ۹-۷ سیاستهای کلی).
- اتخاذ روشهای مناسب ارتقای کیفی نیروی کار متناسب با نیازهای جامعه (بند ۱۰-۷ سیاستهای کلی).
- افزایش سطح آگاهیهای کارکنان و مدیران در زمینه تخصصی قوانین و مقررات و بهبود روشها در مدیریت نیروی انسانی (بند ۱۱-۷ سیاستهای کلی).
- البته برخی معتقدند علی‌رغم آنکه موضوع بهره‌وری در خط مشی‌های اساسی

همچنین در بند «م» این تبصره سقف استفاده از روشهای «بیع متقابل» و ایجاد تعهدات «فاینانس» طرحهای اجرایی مشخص شده است.

سومین پیام برنامه به دولت؛ افزایش بهره‌وری و توسعه صادرات غیرنفتی

افزایش بهره‌وری، سومین سرفصل از خط مشی‌های کلی برنامه دوم را به خود اختصاص داده و جهت نیل به آن، چهارده طریق پیش‌بینی شده است. گسترش فرهنگ کار و تولید، استفاده بهینه از منابع، نظارت و ارزیابی مستمر برنامه‌ها، صرفه‌جویی در هزینه‌ها و تأکید بر تربیت و انتخاب مدیران شایسته از مهمترین روشهای پیش‌بینی شده در برنامه جهت نیل به بهره‌وری می‌باشد.

با هدف دستیابی به رشد و توسعه پایدار اقتصادی (سرفصل ششم خط مشی‌های کلی) نیز، افزایش استفاده و بهره‌وری از منابع عمومی کشور (بند ۲-۶ خط مشی‌های کلی) و بهره‌برداری بهینه از ظرفیتهای موجود در کلیه زمینه‌ها (بند ۷-۶ خط مشی‌های کلی) پیش‌بینی شده است. همچنین به منظور اصلاح ساختار نظارتی و اجرایی کشور، یکی از موارد پیش‌بینی شده، بهینه‌سازی نظام تصمیم‌گیری، سیاستگذاری با هدف کارایی لازم و عدم تداخل در وظایف و فعالیتهای موازی (بند ۷-۷ خط مشی‌های کلی)، می‌باشد.

بحث بهره‌وری در سیاستهای کلی برنامه

و سیاست‌های کلی برنامه مورد تأکید بسیار قرار گرفته، در تبصره‌های مصوب، توجه لازم به این بحث نشده است. در واقع جهت اجرای سیاست‌های مذکور، الزامات قانونی لازم پیش‌بینی نشده است. اگر چه تبصره‌های «۳۱، ۳۵ و ۴۴» به موضوع بهره‌وری پرداخته‌اند، ولی در هر سه مورد، تنها بهره‌وری سیستم اداری مورد نظر قرار گرفته و به افزایش بهره‌وری در کل نظام اقتصادی و اجتماعی کشور بنحو بایسته پرداخته نشده است.

بهر حال در تبصره «۳۱» تشکیل شورای عالی اداری کشور پیش‌بینی شده است که برخی از وظایف آن اصلاح ساختار تشکیلات دستگاه‌های اجرایی کشور، تصویب ضوابط و معیارهای لازم در جهت بهینه‌سازی ساختار، ترکیب و توزیع نیروی انسانی بخش دولتی و تصویب طرح‌های لازم برای ارتقای کارایی و مدیریت دستگاه‌های اجرایی می‌باشد.

در تبصره «۳۵» نیز دستگاه‌های اجرایی مکلف شده‌اند بخشی از اعتبارات خود را به توسعه و بهبود مدیریت و افزایش بهره‌وری اختصاص دهند. همچنین سازمان برنامه و بودجه با همکاری سازمان بهره‌وری مکلف شده شاخص اندازه‌گیری بهره‌وری فعالیت‌های بخشها و طرح‌های پیش‌بینی شده در برنامه را تدوین نماید.

بر اساس تبصره «۴۴» نیز دستگاه‌های دولتی مکلف شده‌اند همه ساله در بودجه سالانه خود اعتبار لازم را جهت آموزش مدیریت و فنون اداری مستخدمین خود

پیش‌بینی و تأمین نمایند. افزایش صادرات غیرنفتی نیز از دیگر پیام‌های اصلی برنامه دوم به دولت است. جهت تأکید بر اهمیت این موضوع سرفصل نهم از خط‌مشی‌های اساسی به توسعه صادرات غیرنفتی اختصاص یافته و جهت نیل به آن، ۳۴ راه پیش‌بینی شده است. راه‌های فوق شامل اصلاحات قانونی مورد نیاز، فراهم نمودن تسهیلات لازم، اتخاذ سیاست‌های اعتباری و مالیاتی مناسب، تشکیل شورای عالی صادرات، شناسایی بازارهای جدید و... می‌باشد.

در تبصره‌های مصوب برنامه نیز تلاش شده تا خط‌مشی‌های مذکور در زمینه افزایش صادرات غیرنفتی، مورد حمایت‌های قانونی لازم قرار گیرد. در تبصره‌های فوق در دو زمینه، اصلاح قوانین و مقررات و ایجاد تسهیلات لازم، گسترش صادرات غیرنفتی به شرح زیر، مورد حمایت قرار گرفته است.

۱-۳- اصلاح قوانین و مقررات صادراتی

در بند «ب» تبصره «۲۱» مقرر شده نرخ‌های تعرفه‌ای حقوق گمرکی توسط مجلس شورای اسلامی و سود بازرگانی توسط دولت در جهت حمایت از تولیدات داخلی به منظور رسیدن به خودکفایی و ایجاد زمینه برای توسعه صادرات، تنظیم شود. همچنین در تبصره «۲۴» به دولت اجازه داده شده به منظور تنظیم و توسعه روابط تجاری با کشورهای مورد نظر و فراهم آوردن زمینه رشد صادرات کالاهای تولیدی کشور به آنها، سود بازرگانی کالاهای وارداتی از آن کشورها را در مقابل کسب

قدرت رقابتی کالاهای صادراتی کشور در بازارهای جهانی، اقداماتی مقرر گردیده و در بند «و» تبصره فوق نیز ایجاد مناطق ویژه حراست شده در مبادی ورودی و یا گمرکات داخلی، پیش بینی شده است. در بندهای «ها»، «و» و «ن» تبصره «۲۵» نیز جهت افزایش اعطای تسهیلات بانکی به صادرکنندگان پیش بینی های لازم صورت گرفته است.

برای از بین بردن ضعفهای اطلاعاتی صادرکنندگان بر اساس تبصره «۲۶» دولت موظف شده است شبکه متمرکز اطلاع رسانی تجاری بین المللی و داخلی کشور را طراحی و اجرا نماید.

چهارمین پیام برنامه برای دولت؛ ثبات سیاستها

ثبات در سیاستها، چهارمین پیام برنامه دوم برای دولت است. ثبات در سیاستها به معنی تحکم بسوروکراتیک در اجرای خط مشی ها و سیاستهای برنامه نیست بلکه به معنای نظم و ترتیب در کارها و اجتناب از رفتارهای معکوس و متضاد به قصد نتایج کوتاه مدت است که متأسفانه دیر زمانی است که گریبانگیر نظام دولتی مان می باشد.

در برنامه دوم تلاش شده با پیش بینی های لازم، زمینه ثبات سیاستها فراهم شود و با تعبیه الزامات قانونی خاص از طریق تبصره ها، دولت مکلف شده در خصوص سیاستهای متخذه، لوائح قانونی مورد نیاز را تهیه نماید. همچنین جهت

امتیاز و توسعه روابط تجاری با کشورهای مورد نظر و فراهم آوردن زمینه رشد صادرات کالاهای تولیدی کشور به آنها، سود بازرگانی کالاهای وارداتی از آن کشورها را در مقابل کسب امتیاز در رابطه با کالاهای صادراتی کشور به میزان مناسب تقلیل دهد.

در رابطه با کشورهایایی که تضییقاتی برای صادرات ایران ایجاد می کنند نسبت به برقراری سود بازرگانی اضافی اقدام نماید.

در جزء «۲» بند «ب» تبصره «۲۵» نیز دولت موظف شده قانون تعیین حدود و میزان فعالیت هر یک از بخشهای دولتی، تعاونی و خصوصی را برای صادرات و نیز لایحه اصلاح قانون مقررات صادرات و واردات را در جهت تشویق صادرات غیرنفتی تهیه نماید.

۲-۳- فراهم نمودن تسهیلات لازم جهت گسترش صادرات غیرنفتی

در بند «و» تبصره «۲۲» به دولت اجازه داده شده به منظور افزایش ظرفیت صادراتی کشور نسبت به اخذ یا تضمین تسهیلات مالی بلاعوض از مؤسسات مالی خارجی و بین المللی اقدام و نیز معاملات بیع متقابل فی مابین طرفهای ذی ربط را از طریق سیستم بانکی کشور تسهیل نماید.

در بند «الف» تبصره «۲۵» نیز با هدف تعیین کمکها و تسهیلات قابل ارائه به صادرات غیرنفتی، تشکیل شورای عالی توسعه صادرات غیرنفتی پیش بینی شده و در بند «ج» این تبصره به منظور ارتقای

نظارت پیگیر دولت و مجلس در اجرای ثابت سیاستها نیز پیش‌بینی‌های قانونی لازم انجام شده است. پیش‌بینی‌های مزبور به ترتیبی که در تبصره‌های برنامه دوم آمده به شرح زیر است:

در بند «ج» تبصره «۱۰» دفتر مناطق محروم مسؤول نظارت بر کلیه مراحل انجام پروژه‌های موضوع تبصره مزبور شده و باید گزارش پیشرفت آنها را هر چهار ماه یکبار به مجلس ارائه دهد.

در جزء «۵» از بند «ب» تبصره «۱۸» نظارت و بررسی مستمر بر حسن اجرای الگوهای مصوب مصرفی و اتخاذ تدابیر لازم جهت اجرای آنها مقرر شده است.

جهت پیگیری در اجرای الزامات قانونی پیش‌بینی شده در تبصره «۲۲» در خصوص تعهدات خارجی، وزیر امور اقتصادی و دارایی موظف شده گزارش عملکرد تبصره مزبور را هر چهار ماه یکبار به مجلس شورای اسلامی ارائه دهد (بند «ز» تبصره «۲۲»).

برای اجرای ثابت سیاستهای پیش‌بینی شده در خصوص توسعه صادرات غیرنفتی، براساس تبصره «۲۵» تشکیل شورای عالی توسعه صادرات غیرنفتی مقرر شده است. همچنین جهت نظارت بر حسن اجرای سیاستهای بخش کشاورزی، تشکیل شورای عالی کشاورزی در تبصره «۶۴» مقرر گردیده است.

جهت اجرای ثابت سیاستهای متخذه در خصوص مشارکت دستگاههای اجرایی با دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی در اجرای پروژه‌های تحقیقاتی، موضوع تبصره «۷۸».

سازمان برنامه و بودجه موظف شده گزارش عملکرد این تبصره را هر شش ماه یکبار به مجلس شورای اسلامی ارسال نماید.

در تبصره «۸۸» نیز جهت تحقق نظارت مجلس شورای اسلامی بر نهادها و بنیادهای انقلاب اسلامی تشکیل کمیته‌ای مقرر شده است.

بر اساس تبصره «۸۹» وزارت امور اقتصادی و دارایی و سازمان برنامه و بودجه موظف شده‌اند جهت تحقق و اجرای هدفهای برنامه به طور مستمر بر عملیات دستگاههای اجرایی نظارت نموده و گزارش مربوط به پیشرفت عملیات مطابقت آن در زمینه نیل به هدفهای تعیین شده را در مقاطع شش ماهه به دولت، دیوان محاسبات و کمیسیونهای مجلس شورای اسلامی ارائه نمایند.

بحث سوم: پیام برنامه دوم برای شهروندان

گفتیم که نکته محوری در طراحی و اجرای برنامه‌های توسعه، تبیین نقش و جایگاه مردم در تصمیمات، اجرا و نظارت و سرانجام منتفع شدن از آثار آن است. برای مثال اگر مردم متقاعد نشوند که الگوی مصرفی خود را تغییر بدهند، مشکلات غیر قابل عبوری در تغییر ساختار اقتصادی جامعه از مصرفی به تولیدی، بروز خواهد کرد. مردم باید بپذیرند که با کوشش جدی و صرفه‌جویی در مصرف، به عنوان، تکلیف بایسته اجتماعی خود در تحقق برنامه توسعه، کوشش کنند. در غیر این صورت

عمومی و خصوصی و ارائه الگوهای مناسب زندگی تأکید شده است. همچنین در بندهای «۸-۶» و «۸-۷» سیاستهای کلی، صرفه‌جویی در مصرف کالاها و خدمات عمومی بر مبنای الگوی مصرف و اصلاح نرخها به صورت تصاعدی، به گونه‌ای که از مصرف‌کنندگان با مصرف بیشتر، هزینه‌های بیشتری دریافت شود و از اقشار کم درآمد نیز با دریافت نرخهای پایین، حمایت به عمل آید.

در تبصره‌های برنامه نیز تلاش شده از طریق پیش بینی الزامات قانونی، اجرای سیاستهای مربوط به صرفه‌جویی در مصرف کالاها و خدمات، تسهیل شود. به طور خلاصه مواردی که در این خصوص در قانون برنامه در نظر گرفته شده، از این قرار است:

در بندهای «ب» و «ج» تبصره «۱۵» مقرر شده به منظور صرفه‌جویی در مصرف فرآورده‌های نفتی، قیمت این فرآورده‌ها افزایش یافته و آثار ناشی از آن به نحو مقتضی جبران شود. همچنین اعمال نرخهای تصاعدی بر تعرفه‌های مصرف آب، برق و گاز به گونه‌ای خواهد بود که ضمن افزایش قیمت میانگین، نرخ مشترکین کم‌مصرف، ثابت بماند.

در تبصره «۱۸» تشکیل شورای عالی الگوی مصرف پیش‌بینی شده است. این شورا موظف است نسبت به موارد زیر اقدامات لازم را به عمل آورد:

- تلاش در جهت کاهش تقاضا برای

علاوه بر گران شدن هزینه اجرای طرحها و در نتیجه متوقف شدن اجرا و یا کاهش تعداد آنها، بیگانگی نسبت به هدفهای برنامه و کشش به عرصه‌های پرتنش جستجو برای دستیابی به حداکثر سود فردی، یکی پس از دیگری از راه می‌رسند. مسئولان باید بپذیرند که راه دیگری جز اینکه همراه مردم برنامه توسعه را تحقق بخشند، ندارند. به عبارت دیگر از آنجا که برنامه توسعه یک میثاق ملی است و در نهایت سندی است که در آن ملتی، هشیارانه آینده خود را تصویر می‌کند، هدفها، سیاستها و پیامهای برنامه را باید به بیانی در نهایت سادگی در دسترس افکار عمومی گذاشت و نظراتی را که مردم ابراز می‌دارند، جدی گرفت. از این طریق می‌توان در امر مهم یکپارچه کردن مردم در فرآیند توسعه توفیق حاصل نمود.

پیام اصلی برنامه دوم به مردم؛ «صرفه‌جویی در مصرف و افزایش تولید»

این پیام در خط‌مشی‌ها، سیاستها و تبصره‌های برنامه متبلور است. برنامه کوشیده است مردم را به حداکثر تولید و حداقل مصرف به سمت الگویی معقول و در خور شرایط ویژه اقتصادی و اجتماعی تشویق نماید.

در بند «۷-۲» خط‌مشی‌های اساسی، بر گسترش قناعت و صرفه‌جویی، دوری از تجمل‌گرایی و اسراف و تبذیر در بخشهای

کالاهای وارداتی مصرفی و غیر ضروری.

- گسترش فرهنگ قناعت و ساده‌زیستی و مبارزه با تجمل‌گرایی و اسراف و تبذیر.

- ارائه الگوهای مصرفی قابل قبول، مطابق امکانات و شئون جامعه اسلامی.

- نظارت و بررسی مستمر بر حسن اجرای الگوهای مصوب و اتخاذ تدابیر لازم جهت اجرای آن.

همچنین در بند «د» این تبصره، دولت موظف شده با اعمال حمایت‌های مادی و معنوی، زمینه تشویق و ترغیب کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی که الگوهای مصرفی مصوب را رعایت کنند، فراهم نماید.

در تبصره «۱۹» نیز به منظور اعمال سیاست صرفه‌جویی در مصرف انرژی، مقرر شده قیمت فرآورده‌های نفتی از سال ۱۳۷۴ افزایش یابد. همچنین دولت موظف شده در طول برنامه دوم، سیاست‌های خود را طوری تنظیم نماید که رشد مصرف فرآورده‌ها، در هر سال بیش از سه درصد نگردد.

بر اساس بند «ط» این تبصره وزارت نیرو موظف شده به منظور اجرای سیاست‌های صرفه‌جویی و هدایت مصرف‌کنندگان آب کشاورزی به سوی بهره‌برداری مطلوب، تدابیر لازم را بر اساس الگوی مصرف بهینه آب کشاورزی اتخاذ نماید.

جهت تحقق شعار افزایش تولید که جزء دوم پیام برنامه به مردم است نیز الزامات قانونی متفاوتی در برنامه پیش‌بینی شده است. با اجرای آنها، امکان مشارکت عامه مردم در فعالیتهای تولیدی تسهیل می‌شود. در ادامه به تبصره‌هایی که در این

زمینه لحاظ شده اشاره می‌شود:

در بند «الف» تبصره «۹» جهت ایجاد اشتغال و حمایت از بنگاههای اقتصادی کوچک، دولت مکلف شده اجرای طرحهای اشتغالزا (خود اشتغالی) را از طریق پرداخت تسهیلات ارزان قیمت بانکی حمایت کند.

در بند «الف» تبصره «۱۰» از توسعه فعالیتهای تولیدی و اشتغالزا و خود اشتغالی در روستاهای محروم، حمایت لازم به عمل آمده است.

در بند «ب» تبصره «۲۱» به منظور حمایت منطقی از تولیدات داخلی کشاورزی و دامی، مقرر شده نرخهای تعرفه و سود بازرگانی، به نحوی تعیین شود که قیمت تمام شده محصولات وارداتی از قیمت تضمینی محصولات مشابه داخلی کمتر نباشد.

در تبصره «۴۲» نیز جهت جلب مشارکت مردم در امور عمومی، خدمات اجتماعی، تولید، اشتغال و تجارت، اصلاح مقررات، ارائه تسهیلات بانکی و ترویج تشکلهای مقرر شده است.

در تبصره «۶۹» نسبت به احداث و گسترش صنایع لازم و انبارهای فنی و سردخانه و تقویت سیستم حمل و نقل مورد نیاز بخش کشاورزی جهت گسترش فعالیتهای تولیدی این بخش تأکید به عمل آمده است.

در تبصره «۹۰» مقرر شده ۵۵ درصد از سقف تسهیلات بانکی قابل واگذاری در اختیار بخش خصوصی و تعاونیهای مردمی قرار گیرد. در دومین تبصره از تبصره‌هایی

برای دولت و دو پیام عمده برای توده های مردم دارد.

- پیام های برنامه برای دولت مشتمل است بر:

۱- واگذاری کارها به مردم و مشارکت وسیع مردم در فعاليتها

۲- صرفه جویی در کلیه بخشهای دولتی

۳- افزایش بهره‌وری و توسعه صادرات غیرنفتی

۴- ثبات سیاستها پیامهای برنامه برای توده های مردم

مشتمل است بر:

۱- صرفه جویی در مصرف

۲- افزایش تولید.

منابع و مأخذ

۱- لایحه برنامه دوم توسعه اقتصادی اجتماعی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران سازمان برنامه و بودجه - ۱۳۷۲

۲- قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران اداره قوانین مجلس شورای اسلامی - ۱۳۷۳

۳- نظرسنجی از مردم تهران در مورد برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران - مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی - آبانماه ۱۳۷۳ - کد انتشار ۴۴۰۰۴۸۱

□ □ □

که در صحن مجلس به مصوبات کمیسیون تلفیق اضافه شد نیز دولت موظف شده جهت حمایت از صنایع تبدیلی و روستایی و دستی، بافندگان فرش دستباف (ایجاد ۲۰۰ هزار فرصت شغلی جدید در این زمینه‌ها) تسهیلات لازم بانکی را فراهم نماید.

چکیده و جمع‌بندی:

- برنامه، تنها تدوین خطوط و راهبردهای توسعه در سطوح کلان و خرد نیست. برنامه باید بتواند با توده های مردم ارتباط ملموس و نزدیک برقرار کند. متأسفانه برداشت مردم از موضوعیت برنامه، روشن و متضمن مقصود نیست.

- اگر قرار است تحقق اهداف برنامه تضمین پذیر باشد، لاجرم حضور وسیع و آگاهانه دولت و مردم، ضروری است؛ وگرنه برنامه با سنگینی‌هایش با مردم مواجه شده، ابتدا بیگانه و سرانجام متروک خواهد گردید.

- هیچ برنامه‌ای بدون کاستی نیست. اما در هر حال باید «برنامه» به عنوان یک میثاق ملی و بستر «عزیمت» تمامی جریانهای موجود شناخته شود. ارتقای برنامه، با بهره‌گیری از امکانات قانونی، متروک نیست، اما در هر حال «وثوق» و «تواصی» به آن نباید ترک گردد.

- برای جلب حضور مردم در فرآیند توسعه، نخستین گام، آگاهی آنان نسبت به پیامهای برنامه است.

- برنامه پنجمه دوم، چهار پیام عمده